

ERDÉLYI MÚZEUM

KIADJA AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET

A BÖLCSESZET-, NYELV- ÉS TÖRTÉNETTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLY
S AZ ERDÉLYI NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA
KÖZLÖNYE

SZERKESZTI

ERDÉLYI PÁL

ÚJ FOLYAM
IX. KÖTETE

XXXI. KÖTET

1914 AUGUSZTUS 15
3. FÜZET

Az ERDÉLYI MÚZEUM évenként hat füzetben jelenik meg

KOLOZSVÁR

STIEF JENŐ ÉS TÁRSA NYOMDÁJA

1914

TARTALOM

	Lap
DR. MOLDOVÁN GERGELY: A tiúndérnök a román népmesében. (Első közlemény.)	133
MAKKAI ERNŐ: Bethlen Gábor országalkotó politikája (Harmadik közlemény.)	— 145
DR. ELEK OSZKÁR: A remete és az angyal — — — — —	168

Irodalom.

Szigeti József drámái. (DR. KRISTÓF GYÖRGY.) — — — — —	176
Jánosi Béla: Szerdahely György Aesthetikája. (DR. KISS ERNŐ.) — — — — —	177
Heltai Gáspár reformátor és kora. (R. I.) — — — — —	178

Az ERDÉLYI MÚZEUM a Bölcsészet-, nyelv- és történettudományi szakosztály tagjainak rendes illetménye. Az Egyesület alapító és rendes tagjai, kik más szakosztályhoz csatlakoztak, és pártoló tagjai két koronáért kedvezményképpen kapják. Előfizetési ára nem tagoknak és könyvkereskedőknek 10 korona.

Az ERDÉLYI MÚZEUM szerkesztéséi illető tudakozódások a szerkesztőt (Egyetemi Könyvtár. Telefonszám 283); tagdíjak és előfizetési díjak pedig az Egyesület pénztárosát, Domokos Ernőt (Erdélyi Bank) illetik.

A kiadóhivatal három hónapon túl történi fészólalásokat nem vesz figyelembe.

Folyóiratunk idei borítékán az Erdélyi Múzeum-Egyesület VII. vándorgyűlése emlékére a gyulafehérvári székesegyház képét közöljük. — Az eredetit *Förstner Tivadar* rajzolta.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület választmánya.

Elnök: gr. Esterházy Kálmán

Alelnökök: b. Wesselényi Miklós
dr. Lechner Károly

Ellenör: Tanács József
Főtitkár: dr. Erdélyi Pál

Pénztárnok: Domokos Ernő

Titkár: Kelemen Lajos

Ügyész: dr. Czikmántory Ottó

A tárák igazgatói:

dr. Apáthy István (állattár)
dr. Erdélyi Pál (könyvtár)
dr. Gyalui Farkas
dr. Posta Béla (érem- és régiségtár)
dr. Péter Béla (növénytár, helyettes ig.)
dr. Szádeczky Gyula (ásványtár)

A szakosztályok elnökei:

dr. Fabinyi Rudolf (term. tud.)
dr. Farkas Lajos (jog- és társadalomtud.)
dr. Davida Leó (orvos tud.)
dr. Schilling Lajos (bölcs.-, ny.- és tört. tud.)

A szakosztályok titkárai:

dr. Bartók György (bölcs.-, nyelv- és tört. tud.)
dr. Tóth György (jogtud.)
dr. Jakabházy Zsigmond (orvostud.)
dr. Szabó Imre (term. tud.)

Választmányi tagok:

dr. Boros György	dr. Kolosváry Bálint	dr. Rigler Gusztáv
dr. Cholnoky Jenő	dr. Konrádi Dániel	dr. Schneller István
Fekete Gábor	dr. Lőte József	dr. Szabó Dénes
dr. Gidófalvy István	b. Mannsberg Sándor	gr. Teleki Domokos
dr. Hirschler József	dr. Márki Sándor	Váró Béni
dr. Imre József	dr. Menyhárt Gáspár	gr. Wass Béla
dr. Kenessey Béla	Péterfi Zsigmond	

A tündérművek a román népmesében.

(Felolvasta szerző az E. M. E. bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi szakosztálya 1914 márczius 25-iki ülésén.)

— Első közlemény. —

Az ősember ismeret- és gondolatvilága a már társadalomban élő és már ismert ember babonás hit- és mesevilágával összeforrt. A két-
tőnek hitvilágából alakult ki a mai népek mesevilága. A mai mesevilág
egyes lényei: a sárkányoknak, az óriásoknak és más szörnyeknek
ősalakjait feltaláljuk az ősvilág óriási hullóiban (diptodocus, brontosau-
rus, tyrannosaurus) és másféle állatóriáiban, amelyeknek fogalmát az
ősember szállította át az antikvilág népei számára (bălaur, zmeu, uries).

A ókori népek hit- és mesevilágának lényei és tárgyai aztán át-
mentek a mai kor népmeséibe. Az összeomlott primitív és antik hitvilág
nem semmisült meg, annak roncsait, köveit és gerendáit beépítve
látjuk a mai kor népmeséiben, babonáiban. Ki a hol lakott, abból a kör-
nyékből hordta össze a maga mesevilága számára a szükséges anyagokat.

Igy például a román mesevilágban minden a Balkánra emlékeztet
és azokra a népekre, amelyekkel a románság ezen a félszigeten együtt
lakott. A román népmeséket elsősorban az összeomlott görög mítosz-
szal tudjuk megmagyarázni, vegyítve töménytelen szláv tradícióval. *Sai-
neanu* Lázár, román tudós¹ a román népmesében görög, bolgár, albán
s egyáltalában balkáni közösséget lát kevés itáliai hagyománnyal. Dáciai
hagyományokat a román népmesében hiába keresünk. Az itáliai hagyomá-
nyok, amelyek az otrantói szoroson át a római pásztolelemekkel
jutottak át, Thessáliában, Epirusban, Albániában, a görög és albán lég-
körben nyom nélkül párologtak el, az új föld talajából azok többé
táplálkozni és tovább fejlődni nem tudtak.

A Balkán a világ leggazdagabb mesetalaja, mert beléje ömlik Ke-
let egész miszticizmusa; mert ez a négy világtáj népeinek a találkozó
helye volt minden időben és így oda négy világtáj népeinek minden
balhite, varázsa összefolyt. A román mesevilág azért olyan gazdag, mert
mesekincsét egy mesetengerből merítette. A világ legrégebb, mert több
mint háromezer esztendő egyptomi meséjének (A két testvér), egyes
lényei és tárgyaival már találkozunk a román népmesében is. Ezt a
mesét 1852-ben a francia Rougé, jeles egyiptológus, olvasta le egy
papiruszról, Maspero a szöveget kiegészítette, az abban megnyilvánuló
mesei felfogás teljesen egyezik több román mese részletével ma is.

Ha a mai román mese talajában ásni kezdünk, mindjárt ráakadunk
a görög, a balkáni rétegre. S ha az ásó nyomán előtűnő alakokon és
tárgyakon csiszolunk, mindjárt ráismerünk a görög mítosz fő- és alsóbb-

¹ Basmele române (București, 1895.) 230. l.

rendű isteneire, heroszaira (hőseire): Herkulesre, Achillesre, Perseusra és Theseusra stb., a kik emberfeletti erővel és ügyességgel bírván, hőstetteket visznek véghez, mi által ősalakjai lettek a mai román mesevilág különféle hőseinek is. A román mesehősök lovai akár az Achilles beszélő lovai (Xantus, Balius), táltosok; öltözetük, fegyverzetük hasonlóan fényes. A menekülő Perseus szárnyas saruiban, láthatatlanná tevő sisakjában s más tárgyaiban ki ne ismerné fel azokat a varázstárgyakat és eszközöket, a melyekkel a román népmesében a mesehős, a *Făt-frumos*, dolgozik. A görög hőst három nimfa ajándékozza meg a varázstárgyakkal, a mai népmesében a tündérnök lépnek fel segítőtársakul, vagy Szt. Vasárnap, Szt. Szerda, Szt. Péntek, Szt. Szombat, a kik a jótékony pogány eredelű tündérnöket keresztényies felfogásban gyakran helyettesítik. Több román népmesében ráismerünk az Odysseustól megvakított Polyphemosra cyclopsra s valamint Achilles, mint Homeros feljegyzi, táltos lovai Podarga harpiától származtak, a mai román mese hősei számára is Baba Relea boszorkány szállítja a szélként vagy gondolatként repülő szárnyas és különféle csodás tehetséggel felruházott lovakat, a melyekért a hősök a boszorkánynál rendszeren három esztendeig (3 napig) szolgálnak.

A mai kór már nem igen termel új mesei csodás alakokat, az antik világ naív felfogása és a középkor túlfeszített képzelődése azt a talajt egészen kihasználta. A csoda- és a természetfeletti erővel bíró lények: a sárkányok, az óriások, a törpék, a boszorkányok és a tündérek, az egy- és a több szemű lények, a bűbajosok, a táltosok és a szörnyek ideje lejárt. Nincsenek többé egekig felnyúló fák, arany, ezüst, gyémánt levelek és gyümölcsök, zárnyitó és életretámasztó füvek; nincsenek csodatevő szerek, tárgyak és talizmánok; bűbajosan beszélő és éneklő madarak s más állatok, növények; nincsenek tűzfolyók, tündérpaloták, várak és kastélyok, nincsen alvilág, tündérország, s az aranyhidakról s más csodás dolgokról való hitet ma még a gyermekek is megmosolyogják. A mi az antik világban még az öregeknél is erős hit és meggyőződés volt, az ma már még a gyermekeknél is képtelenség számba megy.

Mindennek daczára a mai népmesékbe lerakodott ősvilági hit összes lényével és tárgyaival örökké gyönyörködtető lesz minden nemzedekre nézve, nem csak azért, mert egy színes, szép, csodás világot tár elénk, hanem azért is, mert az emberiség primitív hitét és szellemi világát mutatja be, a mely a régi embert annyi ezer esztendőn át boldogította.

A román ember kitűnő meseszövvő és mint mesemondó is elsőrangú tehetség tek bizonyult. Fántáziája túlcsapongó, teremtő ereje nagy, kölcsönző és áldomító készsége pedig ritkítja párját. Gyors felfogása és helyes ítélőtehetsége majdnem orákulummá képesíti. Az antik világból, a szomszéd népektől átvett meséket benépesíti a maga alakjaival, pástoraival, királyaival, szegény és gazdag embereivel, papjaival, tréfás alakjaival, tündéreivel és boszorkányaival; mindenre a maga bélyegét nyomja rá, miáltal a mesének sajátos ízt és eredetiséget kölcsönöz.

Rátérvén a tulajdonképpeni tárgyra *Săineanu* Lázár¹ a román mesei

¹ Basmele române 985. I.

tündérnőkről a következőket mondja: „A tündérnők örök ifjúsággal megáldott hölgyek, a kik fehér öltönyben járnak s vakító szépséggel bírnak, lakóhelyük a pompás paloták; szeretik a tánczot és az éneket, örök ifjak és halhatatlanok. Halandó férfiakkal jövén össze, ártatlanságukat és így halhatatlanságukat is elvesztik, a rendes emberek sorába kerülnek, megvénülnek. A tündérnőknek a mesehősökkel való összekelése a legcsaládiasabb vonása a népmesének.“

A népek meséiből egyáltalában megtudjuk, hogy a mit a tündérnők bírnak az mind csodálatos és rendkívüli valami. Ruházatuk a szivárvány színeiből van összeállítva s a legdrágább fonalakból, arany, ezüst és gyémánt szálakból van szövve, hogy gyakran úgy néz ki, mint a mező összes virágaival; néhol vakító fényességű, hogy a napra fel lehet nézni, de tündérek ruházatára nem. Az ő birodalmukban nem születik senki és nem is hal meg senki, mert a tündérnők öröktől fogva élnek és örökkön-örökké fognak élni. Ha halandó ember csodálatosképpen ebbe az országba vetődik, kővé vagy vadállattá változik, vagy gyakran a tündérnők kiszúrják a szemét, hogy napvilágot ne láthasson többé. A tündérnők vakító fényben úsznak; aranytól, ezüstől, vagy más drága kövektől csillognak. Kertjükben, erdejükben aranyfákon aranylevelek között arany gyümölcsök teremnek, a melyekhez nyúlni nem szabad. Fürdőjükben, palotájukban időnként aranyforrás bugygyan fel, a ki aztán abban megfürdik haja aranyvá lesz; a mesehősök aranyhajukat rendesen innen kapják; a tündérnők dúsan leomló aranyhajzatukat szintén innen nyerik; az ilyen aranyforrás szigorú felügyelet alatt áll. Kocsijuk, a melybe hét szárnyas ló van befogva, fényes akár a nap, mert mindenféle drága kövekből van előállítva. A tündérnők repülnek, láthatatlan szellemekké változnak, vagy más alakot öltenek; megjelennek hattyú, galamb, gerle, bagoly, béka, vipera, szarvas, dámvad és más állat képében s többnyire áldozatai lesznek a mesehősöknek, a kik a tündérnőkre vadásznak. A román mese tündérnői egészben véve a görög mítosz nimfáinak a tulajdonságaival bírnak, a kik a halandó emberekkel szívesen szerettek, azokkal házasságra lépven, gyermekeket szültek. Hűségük, szerelmük páratlan; a román mesevilágban még nem fordult elő eset, hogy tündérnő hűtlen lett volna az ő szerelméhez, a miből a mai társadalom némely hölgyei felette sokat tanulhatnak. Soha illetlen dolgot el nem követnek, odaadók, gyöngédek, igazak és nem hazudnak soha.

Igy tehát, ha a román mese ezen lényeinek eredete után kutatunk, rájövünk arra, hogy a tündérnők az antik világ nimfái-, nereisei-, démonjaiból, részben szirénjeiből támadtak, a kik a földön, a levegőben, a vizekben éltek, jártak, repültek vagy úsztak, birtak szárnyakkal, úszóhátyákkal stb., beleelegyedtek a halandó emberek dolgaiba s jó, vagy gonosz természetük szerint az emberek javára vagy megrontására törekedtek. Csakhogy a román észjárás és képzelet nem tudta úgy csoportokba, osztályokba osztani, mint ezt a görög mítoszban látjuk. Megelégedett a tulajdonságok megkülönböztetésével, hogy t. i. a tündérnők jó- vagy rosszindulatúak. Más szervezetük előtte nem ismeretes. Van szó a tündérnők királynőjéről, de ennek alig van valami jelentősebb hatalma a többiek felett. A tündérnők bizonyos néven vagy névtelenül többnyire egyenként, néha többedmagukkal, vagy egész csapatokban a

saját felelősségükre dolgoznak. A román mesében egyik tündérnő a másikat csak bizonyos dolgokban mulja felül, p. o. ruházatban, szépségben, vagyonban. A tündérnők társadalmában sem a tündérnők királynője, sem a tündérnők tündérnője nem mulja felül az *Iliana Cosîntana*-t, a ki a román népmesében az összes tündérnők fölött áll. Más tekintetben ismerjük a *vizek* (zina apelor), a *virágok* (zina florilor), a *tenger* (zina mării), a *havasok* (zina munților) tündérnőjét stb., a kik külön területtel, külön hatáskörrel, de nem szervezeten élnek. Az ilyen tündérnő rendszerint egyedül tölti az életét és erősen vigyáz arra, hogy földi vagy másvilági halandó a maga vagyonában, vagy jogaiban meg ne károsítsa, vagy meg ne sértse, a megtorlás elmaradhatatlan és mindig kegyetlen.

A névtelen tündérnők száma végtelen. A mesékben egyszerűen mint tündérnők szerepelnek, a kik egyedül vagy nagyobb számban a tavakban fürödni járnak, az erdőkben elbolyonganak, a levegőben, mint madarak röpködnek s ezen állapotjukban tényezői lesznek egyes eseményeknek, a melyekben különben a mesehősök viszik a főszerepet.

A névtelen tündérnők igen gyakran a mesehősök ki-egítő társai gyanánt szerepelnek. Ezen minőségükben a mesehőst mindig kisegítik a bajból, őt valamely varázseszközzel ajándékozzák meg, a melynek segítségével az akadályt az útból elhárítják, a mesehős győz, s a segítő tündérnő többnyire a győző felesége lesz. A névtelen tündérnők fényes palotákban laknak, lakásuk néha az erdő, valamely fa, kő, forrás, tó, gyümölcs vagy edény; a tündérnő gyakran a mesehős újába kerül, a kitől szívesen győzei le magát, mert úgy látszik, hogy a tündérnő élete egymagára minden fényessége mellett is, nem annyira boldog, hogy fel ne cserélje azt egy ügyes halandó földi szerelmével.

És csodálatos dolog, hogy a mesei hősök, ha bocskoros juh-, szarvasmarha-, vagy disznópásztorok is, alább nem adják egy tündérnőnél, vagy királyleánynál. A koldusasszony gyermeke már az anyja méhében sírásra fogja a dolgot s addig el nem hallgat, míg az anya egy-egy tündérnőt, vagy királyleányt nem helyez számára kilátásba. Így cselekszik némely táltos gyermek a bölcsőben, vagy ha már hét éves kort ért el, már tündérnő vagy királyleány feleségre akar szert tenni. Az ilyen gyermekek, ha felnőnek, elbúcsúznak apától, anyától s elindulnak a világba, hogy az ígért leányt felkeressék, azt meghódítsák, megszelidítsék, vagy megszabadítsák. S különös, hogy az ilyen szerelemben utazó mesehősök mindig ráakadnak szerelmük tárgyára; addig mennek, addig járnak, addig kutatnak és kérdezősködnek, a míg célhoz jutnak. Következik a küzdelem, a harcz, a bajvívás — a mi gyakran a mesehős bukásával, halálával végződik. Ez a halál azonban nem jelent valami nagyobb bajt vagy szerencsétlenséget, mert hisz mindig kéznél vannak a segítőtársak a bűbajos szerekkel, az élet és a halál vizével (apă vie, apă moartă), a mindent gyógyító fűvekkel és burjánokkal, a kik aztán az összevagdalt testrészeket szépen összeállítják, a forrasztó és életet adó szerekkel pedig megkenik, megdörgölik, hogy a megölt ifjú ismét talpra áll, százszor szebb és fiatalosabb alakban, mint a milyen volt. Aztán a mesehős ismét felkeresi az ő ellenségét s megtudván, hogy annak miben rejlik az ereje, vele ismét szembe száll és már ekkor győz s magának megkaparintja az imádott tündérnőt, avagy királyleányt.

Az ilyen kiválasztott mesei hölgyeket a mesehősök gyakran a sárkányok, az óriások, vagy más mesei hatalmasságok: királyok vagy tündérnők köréből kénytelenek elrabolni és kiszabadítani. Hanem a kiszabadítási folyamat még sem következne be holtbizonyosra, ha a tündérnők és a királyleányok nem mutatnának ők maguk is jóhajlandóságot a mesehős hadműveletei iránt, a miket minden kigondolható úton és módon megkönnyítenek, a miből azt a tanulságot szűrhetjük le, hogy a nőkre vonatkozólag már a legrégebb embernél is fennállottak némely közmondások, mint p. o. hogy a mit a nő akar, azt erősen akarja, s hogy már a mesevilágban a sárkányok, az óriások s másféle alakok is hangzottak a mai erkölcsi világ nézetét: *mindenben keresd az asszonyt!*

Mindezekből megértjük még azt is, hogy már az ősvilág embere, a kinek minden vagyona alig állhatott többől, a markába szorított bunkos botnál, vagy az antik világ utolsó helotája mennyi arisztokratikus gödgtől füstölgött, mert ez mind csak tündérnőkre, vagy királyleányra vadászott és csak a szépre, a mi mindenesetre jó s a szép iránti tisztult ízlésre mutat. A mesében szegény, vagy csúf leányról alig van szó, ezekre nem vadászott senki és ez természetes is. Mert ha a tündérnők és a királyleányok száma végtelen volt, a mesehős ha már küzdött és szenvedett, inkább egy olyant bőjtölt ki magának, a ki minden szenvedéseért kárpótolhassa. Ezeken kívül a mesében csak a munkás, szorgalmas vagy okos nőnek van még némi értéke, a többiekkel a mesehősök bajlódni egyáltalában nem szoktak.

Mesei felfogás szerint a mesei egyes alakoknak az ereje valamely tárgyban rejlik, a mit ők talizmán gyanánt bírnak. Míg az illető tárgy a birtokukban van: addig legyőzhetetlenek. Ezt a féltett kincset a tulajdonosok úgy elrejtik, hogy földi halandó csak árulás folytán juthat a rejtkehely tudomására. Ez a talizmán tehát nincs mindig a mesei alak tényleges birtokában. A világ legrégebb, fennebb már említett, *A két testvér* meséjében előfordul már, hogy a mesehősnek egy jávorfában rejlik az ereje. A mesei alakok ereje a buzogányban, a kardban, a gyűrűben, a tojás sárgájában, furulyában, a gyöngyben, a csikóban, a sásban, a verébben, a disznótokban, a kantárszárban, a jávorfában, három galambban, három féregben, három cserebogárban, vadkanban, a szivben, egyes ruhadarabokban hajszálaban rejlik. De hogy milyen óvatosak a mesehősök az ilyen erőadó tárgyak elrejtésében, mutatja a következő példa is. A *Meratól* ismertetett *Impărăteasa furatã* (Az elrabolt királyné) című mesében a sárkány a maga erejének a hollétéről egy gyenge perczében a következőket árulja el: „Messze, messze egy tenger közepén van egy sziget, a melyen egy táltos vaddisznó él, ennek a fejében van egy cserebogár, ennek a fejében van egy méh és így még hét állat következik egymás után, az utolsónak a fejében van egy kis furulya, a ki ezt a furulyát megszopja, az az én erőmet szopja ki, én erőtlenség leszek, a másik ellenben már természetfeletti erővel bírván, legyőzhetetlen lesz.“ A mesehős tehát, a ki párosviaskodásba talál elegendni ezzel a sárkánnyal, előbb a szigetre megy a vaddisznót leteríteni stb., a mi mind iszonyú veszedelmekkel jár, miket különben a segítőtársak és egyes varázstárgyak segítségével legyőz s aztán a sárkány felett diadal-maskodik.

Az erő sokszor a mesei alaknak a hajában, vagy egyes hajszálak-

ban van. Itt önként eszünkbe jut a bibliai Sámson és Dalila története, vagy a görög antik világ Nisosának piros hajfürtje, a mit leánya Scylla levág, miáltal elveszejtí apját és országát idegen kézre juttatja.

A tündérnők talizmánja: a *fehér fátyol*, (paioară), a *korona* (corona), a miket fejükön hordanak, vagy más ruhadarab pl. o. *szoknya*, *ing*, *keszkenő*, *öv*; sokszor a *bagolybőr*, a mit magukra öltenek, vagy a *bordatartó* (braglá) a szövöszéken stb. Mindezeknek a birtokáért küzdenek a mesehősök, mert jól tudják, hogy ezek útján a tündérnöket is hatalmukba keríthetik. Ebben a tekintetben a román felfogás egészen egyezik a mai görögség felfogásával a nimfákról, a nereisekről, a mi arra vall, hogy a románság a görög hitvilágba magát teljesen beleélte.

A névtelen tündérnökkel a mesehős könnyedén bánik el. Ezeket fürdés közben lepi meg, a parton levő ruháikat egyszerűen magához veszi és tovább áll. A ruháitól megfosztott hölgy sirva jár a mesehős után, keservesen könnyörög a ruhákért. Némely gyenge szívű mesehős a jajgató tündérnőt megszanja s a ruhákat neki visszaadja. Az ilyen lovag pórul jár, mert a tündérnő ruhája révén visszanyervén tündéri erejét, a ruhatolvajt hálából rendesen arczul vágja s azzal eltűnik. A tündérnő mindenféle fufangot felhasznál, hogy ruháit visszanyerje, a mi neki gyakran sikerül is. A keményszívű mesehős jobban jár, mert a tündérnő a hajlékáig kíséri el s ott rövidesen nőül veszi. A hódítás azonban nehezebben megy azoknál a tündérnöknél, a kik valamely területen bizonyos hivatással bírnak, vagy a kik a társaik között szépség vagy hatalom tekintetében kiemelkednek.

Ezeket a kiválóbb tündérnöket a következőkben mutatom be.

Legelső helyen említem fel a *a tündérek királynőjét* (crăiasa zinelor), a ki királynői volta mellett sem a legkiválóbb alak a tündérnők között. Több mesében fordul elő. Legjellegzetesebben mutatja be *Pop-Reteganul: Crăiasa zinelor* (A tündérnök királynője) című mesében.¹ E szerint egy király háborúba menvén, átadta fiainak palotájának összes kulcsait azzal a meghagyással, hogy a déli oldalon levő kis szobába benyitni ne merészeljenek. A fiuk azonban megszegették apjuk parancsát; a kis szobába belépve a falon egy női arczképet láttak, a melynek szépségétől meg lettek bűvölve. A képet minél jobban nézték, annál jobban megszerették és utána való sovárgásukban, epedésükben egyre jobban sorvadtak. A hazaérkező apa mindjárt tisztában volt a helyzettel; felvilágosította gyermekeit a kép felől. Az a kép egy leányt ábrázol, a ki a tündérnök királynője, a ki a világ kezdete óta él soha megvétni nem fog, tündéri voltát csak úgy vesztheti el, ha férjhez menne. Messze fekvő birodalmában nem születik senki és nem hal meg senki; földi ember oda nem juthat, vagy ha oda jut is, mit ér vele, hasztalan minden, kővé vagy állattá változik, mert anyja a leg-híresebb kuruzsló, a ki megfagyalja nyáron a vizet és természetfeletti erejénél fogva az emberek rajta erőt nem vehetnek. A vén boszorkány koldusruhában jár ki a palotából, hogy lássa és tudja, hogy mit csinálnak körülötte az emberek.

A három királyfiúnak sem kellett több, elindultak a világba felkeresni a tündérek királynőjét. A két nagyobbik fiú egy csomó baklövés

¹ Săineanu: Basmele române 342—343. l.

után eredménytelenül tért vissza. A legkisebbik már szerencsésebb volt. Indulásakor anyjától három varázstárgyat (gyűrűt, órát, ladikot) kapott. A tündérnő birodalmába érkezvén, női ruhába öltözött s a királynői udvarba cselédleánynak állott be. A királyfi csókokért a három varázstárgyat a tündérr királynőnek ajándékozta, a ki nem is gyanította, hogy, a leány voltaképpen fiú. Csakhamar asszonynak érezte magát... a tündérnők erre a palotából mind eltűntek, a királynő egyedül maradt a királyfiuval, a kivel egybekelt. Ő lett aztán a legszebb asszony a világon, de már többé nem tündérnő, hanem vénülő és halandó asszony, mint a többi. Ez a tárgy több mesében van variálva.

A *tündérnők tündérnője* (Zina Zinelor) szintén minden különösebb tulajdonságok nélkül egyszerű, közönséges tündérnőnek mutatkozik, a ki bagoly alakjában az erdő fáin él, palotája azonban egy tengerentúli barlangban található fel, a hová csak a legnagyobb nehézségekkel lehet eljutni. Otthonában és vándorlásaiban több tündérnő kíséri és áll a rendelkezésére. Ezek alakot is változtathatnak és különösen mint galambok repülnek egyik helyről a másikra. A *Zina Zinelor* című mesében (Ispirerescutól) egy király három fiának azt mondotta: „Lőjjetek ki nyilaitokat s a hol a nyilvesszőtök meg fog állapodni, ott fogjátok feltalálni boldogságtokat is!” A legkisebbik királyfinak a nyila az erdőben egy élő fába akadt fenn s bár a királyfi a fát apróra vizsgálgatta, azon semmiféle különös dolgot nem vett észre. Hazafelé indulván, a hátára egy bagoly repült s körülötte még más hat bagoly röpködött. A királyfi a mint a szobaajtaját kinyitotta, a bagoly az ágyába röpült, lefeküdt s ott nyomban elaludt. Másnap reggel a királyfi a szobába lépven, ágyában gyönyörűséges tündérnőt látott, körülötte hat rabszolganő szorgoskodott, a szoba szegletében pedig hét bagolybőr volt elhelyezve. Ezeket a királyfi a tűzre tétette, elégette, mire a hét tündérnő galambbá változott s mind eltűnt a levegőben.

A királyfi sem volt rest, nyomban elindult a szép tündérnő felkeresésére. Útjában czivakodó ördögöktől kicsalt három varázstárgyat: *bocskort*, a melylyel a tengeren át száraz lábbal lehet átjutni, *sapkát*, a mely az embert láthatatlanná teszi s egy *ostort*, a melynek érintésére minden kövé válik. Sok bódorgás és küzdelem után tengerentúli birodalomban egy barlangban rátalált a tündérnő palotájára, a szeretők egymásra ismertek és boldogok lettek.

Schottinak van egy meséje, *Zina minunată de frumoasă* (A csodálatosan szép tündérnő), a kinek szomorú története egészen szokatlan a mesék világában. A dolog úgy történt, hogy egy királyfi szolgáljaival vadászni ment; az erdőben egy csinos házikóhoz ért, a mely előtt terített asztal állott. A királyfi összes szolgáljaival az asztalhoz ült és minden teketória nélkül jóízűen megebédelt. A mint délután a királyfi a házikó előtt sétált volna, egy borostyán fán szép ágyat vett észre s egy szépséges tündérnőt, a mint abból leszállott a földre. Csakhamar megszerették egymást és boldogul éltek. A királyfi azonban a tündérnőt nemsokára hűtlenül elhagyta s más feleség után nézett, a kivel már jegyet is váltott volt.

A tündérnő ekkor remetének öltözött és felkereste a királyfit, a kinek sok, előtte ismert dolgot mesélt el; a királyfi erre a remetét a szobájába vezette s bár az esküvőjére készült, tőle elválni nem tudott.

Az öreg király rájött arra, hogy a remete, a kivel a fia oly szívesen időzik, nem férfi, hanem nő; haragjában elfogatta és a királyi palota előtt hamarosan kivégeztette. A királyfi az apa rémes tettéről értesülvén, maga is elemésztette magát. Szokatlan végződésű mese azért, mert a román a maga meséiben az ártatlanok tragikus sorsától irtozik. Lófarokhoz kötetli ugyan és darabokra vagdaltatja, vagy másképpen szigorúan megbünteti a cselszövő czigányokat, a bajtszerző alakokat, a kik a szerető szívek útjába akadályokat gördítenek s a kiknek a megbüntetését a mesehallgató is már várva-várja, de a másféle tragikumot kerüli.

Szó van a *legbűbájosabb tündérnőről* is (Zina cea mai măiastră dintre Zine), a ki különben Iliana névre hallgat s a ki az Iliána Cosintanával, a románok tündér Iionájával lesz valamely atyafiságban. Nagyon igazságszerető s a hazugokat keményen megbünteti, kiváló varázsló is, a hazugokat némává teszi. „Nu minți!“ (Ne hazudj!) című mesében (Pop-Reteganul) ez a legbűbájosabb tündérnő egy szegény embernek egyetlen leányát vette magához, hogy felneveli s majd jómóddal fárjhez is adja. A tündérnő tizenhárom szobának bizta rá a kulcsát azzal a szigorú meghagyással, hogy az utolsó szobába belépni ne merészeljen. A leány azonban ezt a szobát is kinyitotta s a mint benne egy székhez nyult volna, keze aranyos lett. A tündérnő a leányt vállatára fogta, de ez tagadta, hogy a tiltott szobában járt volna. A tündérnő a hazugot némává tette és az erdőbe üzte ki. A leány három esztendeig élt ebben a száműzetésben, míg a tündérnő végtére megszánta és egy királyfit terelt az útjába, a ki a szépséges leányba beleszeretett s úgy néma létére is feleségül vette.

Már mint királyné a leány éppen a gyermekét rengette, a mikor az egykori tündérnő csak előtte termett; a leányt ismét faggatni kezdte, vallaná be igazán, járt-e a tiltott szobában, avagy nem? A királyné tagadólag intett. A tündérnő ekkor a csecsemőt kiragadta a bölcsőből és eltünt vele. A királyné úgy járt a második gyermekével is. Az ország-nagyok ekkor elhatározták, hogy a királynét megégetik. A király azonban életét még egy évvel meghosszabbította. Az év alatt a királynénak megszületett a harmadik gyermeke is, a mikor aztán a megjelenő tündérnőnek bevallott mindent. Ekkor a tündérnő mindent jóvá tett, a királynőnek visszaadta a beszélőképességét és kebléből a két elvitt gyermeket is eleibe tette. Mindnyájan boldogok voltak, a tündérnő csak egyet kötött ki, hogy a királyné soha többé ne hazudjék. Ebben a mesében az a jellemző, hogy a tündérnő nem a maga számára kaparint királyfit, hanem másnak engedi azt át, holott a román mesében a tündérnők is legelső sorban mindig csak a maguk boldogságára gondolnak.

A *vizek tündérnője* (Zina apelor), a kit a népképelet még *aranyosnak* is (cea de aur) állít, a tengerben, a folyóvizekben, a kutakban és a tavakban él, gyakran hal, vagy szépséges leány alakjában. A tenger királynőjét elhozni lehetetlen megbizásnak tűnik fel, de a mesehős a segítőtársak segítségével mégis célzt ér, hatalmába keríti s a megbízó elé viszi.

A *Zina apelor* (a vizek tündérnője) című mesében (Pop-Reteganul) a víztündérnő egy halászszal kerül össze, a ki különben szép és

fiatal. A halász szép angolnát fogott s ott állott már, hogy késével felhasítsa, a mikor egy gyönyörűséges leánynyal találta magát szemben, a ki nem volt más, mint a vizek tündérnöje. A halász a leányt elvitte kis erdei kunyhójába, a melynek a helyére a tündérnök mindjárt fényes palotát varázsolt. Ennek hírére vette a halász gazdája, illetőleg a hely tulajdonosa s úgy a palotára, mint a szépséges leányra kezet akarván tenni, a halászt igyekezett eltenni lába alól; lehetetlen feladatok teljesítését követelte tőle. Az első követelése az volt, hogy az erdőterület szántsá fel, vesse be kukoriczával, hogy annak lisztjéből ő reggelre puliczkát ehessen. A második parancsa: borjuzzanak meg a bivalok és reggelre már a borjaknak vigye fel a tejét, hogy ezt a puliczkával meg ehesse. A tündérnök segítségével mindezeket a feladatokat a halász végrehajtja. Legnehezebb volt a földesúr harmadik parancsa, a mely úgy szólt, hogy vigye el hozzá az Istent ebédre. A halász el is indult s az Isten elébe is jutott s eléje terjesztette a gazdája kívánságait. Az Isten azonban olyan feleleteket adott, hogy mikor a halász a gazdájának azokról számot adott, a gazda olyan dűhbe gurult, hogy mérgében megpukkadva felfordult s így a halász a tündérnökkel boldog házasságot élt. Schottnak egyik bánáti variánsában (*Zina apelor cea de aur*) egy királyfinak csak úgy kegyelmeznének meg, ha elhozná a tenger tündérnökét, a ki egészen aranyból van formálva. A királyfi apró drágaságokkal a tündérnököt a hajójára csalja s hatalmába ejti.

Előkelő helyet foglal a román mesevilág tündérnöi között a *havasok tündérnöje* is (*Zina munților*), a ki leginkább valamely madár alakjában szeret megjelenni a havasok között vadászó királyfiak előtt. A *Zina munților* (Ispirescu) című mesében ez a tündérnök a havasban vadászó királyfiat vadgalamb s illetőleg gerlicze alakjában akarta elbűvölni, — de pörül jár, mert a királyfi nyilatól sebet kapván, menekülni kényszerült. Pár nap múlva a királyi udvarban egy szegény asszonyt tyúkásznának fogadnak fel, a hol kiváló ügyessége és tisztasága miatt meg is szeretnek. Ez a tyúkászné a király időöltéseiben fényes öltözetben már kétszer jelent meg, ott a királyfival tánczolt, mulatott, azután eltűnt anélkül, hogy megtudták volna ki lenne ő? A királyfi az ismeretlen szépséget annyira megszerette, hogy utána epedve napról-napra lábón sorvadt.

Egy néhány nap múlva a királyi palotában ismét bált rendeztek. A királyfi megrendelte, hogy a palotáig szolgáló utakat kátránynyal vonják be. A tündérnök még vakítóbb ruhában és szépségben jelent meg a királyi időöltésen, ott tánczolt, a királyfival kimulatta magát jól és azzal szokása szerint eltűnt. Másnap reggel azonban a kátrányos utban egy női cipőt találtak, a mit a királyfinak bemutatnak. A cipő a tyúkászné lábára talált; minden kitudódott s a királyfi a tündérnököt feleségül vette.

A *virágok tündérnökét* (*Zina florilor*), maga a Nap óhajtotta volna feleségül venni, de ő a Nap ajánlatát büszkén utasította vissza, mondván: — Nem mehetek feleségül ahoz, a ki egész nap bolyong s a kinek életében egyetlen percnyi nyugodalma sincs.

A Nap haragjában a tündérnököt virággá, katángkóróvá (*cicoare*) változtatta át azzal a rendeltetéssel, hogy nappali útjában bármerre haladna is a katángkóró mindig feléje forduljon s őt szembe nézze mindig.

A *kőtündérnő* (Zina de peatră) kilencz országon túl egy tó vize mellett kővé dermedve állott mindaddig, míg a mesehős életre nem támasztotta és feleségül el nem vette. A tó forrása a kőtündér lábainál buggyant fel. A vizet egy gonosz indulatú boszorkány őrizte, nehogy abból élőlény meríthessen, mert a víznek csodálatos ereje a halottakat is feltámasztotta. Az őrző boszorkány egy fán szokott guggolni és onnan leselkedett a közeledőkre. Rendesen három hajszállal varázsolta meg áldozatait azután felfalta, a szivőket azonban meghagyta s elrejtegette, faodukba vagy más üregekbe az erdő rengetegében. A kőtündérnő dolgával részletesen foglalkozik a *Măr și Păr* (Pop-Reteganul) című mese, a melyben Păr mesehős egyéb csodás történetei után a kőtündérnő szobrát a csodatevő vízzel alaposan meglocsolta s azt mindjárt is éledni látta; a kő csonttá és hússá változott, belőle gyönyörűséges leány formálódott ki, mozogni kezdett s mi természetesebb annál, hogy első tekintete a mesehőssel találkozott, megszerették egymást és egymáséi lettek.

A *még nem született és nem látott tündérnőről* (Zina nenăscută și nevăzută) egy bánáti kedves népmeséből értesülünk (Schott). Egy anya, mikor csecsemője sírt mindig azzal csitította el, ha megnő majd neki adja a még meg se született s még senki által sem látott tündérnőt. A gyermek nagyra nőtt s miután anyja ígérését beváltani nem tudta, a fiú világgá ment, hogy az ígért feleséget felkutassa.

A mesehős útjában többek között Szent Vasárnaptal találkozik, a kítől egy aranyalmát kapott ajándékba, hogy adná oda annak a leánynak, a ki először eleibe kerül s tőle vizet kér. Az a bizonyos leány csakhamar jelentkezik is s egymásba szeretnek. A mesehős őt feleségül akarván venni, a városba ment tanukért; addig a leányt egy kút fölötti fán elrejtette volt.

A míg a vőlegény oda volt a városban, egy cigányleány járt vizért a kúthoz, a ki belenézvén a viziükrében, a fán levő gyönyörűséges leány ábrázatját látta s otthon eldicsekedett az anyjának, hogy ő milyen szép volna, milyen szépségnek látta magát a víz tükrében. A vén cigánynő élt a gyanupörrel; biztosra vette, hogy valami történik a kút körül. Ott a fán csakugyan észrevette a szépséges leányt, lecsalta, levetkőztette, dús hajába egy tűt szúrt, a melynek varázsánál fogva a leány galambbá változott és eltűnt. A vén cigányné a leányát felöltöztette a tündérnő ruháiba és felültette helyére a fára. A visszatérő vőlegény a változáson nagyon elcsodálkozott, de mégis a cigányleányt feleségül vette.

A szegény galamb ott repdesett a kút, a templom és a vőlegénye háza körül; majd leszállott a kertbe s ott látván a cigányné szolgálóját, arra kérte, eresztené be a gazda szobájába. A szolgáló teljesítette a galamb kívánságát. A gazda megsimítván egyszer a galamb tollazatát, rátalált a cigányné tujjére, a mit kihúzával a varázs megszűnt, a galamb gyönyörűséges tündérnővé változott, a ki elpanaszolván a vele történt dolgokat, a gazda haragra lobbant, a cigánynőket lófarokhoz kötötte s elpusztította; a két szerető szív pedig ismét egyesült és igen boldog életet élt. Ennek a mesének több variánsa van, a melyekben a mesehős már királyfi, vagy más tekintélyes alak.

A *hajnalhasadás, a pitymalat* (Zina zorilor) *tündérnőjéről*, azt

hinné az ember, hogy valami rendkívüli szépség volna, de nem az, ellenkezőleg boszorkányszámba megy, a kinek szemei, mint a bagolyé, ábrázata mint a rókaé és körmei, mint a macskáé. A ki bele néz az ő szemeibe szörnyet hal. Láthatólag szeretkezésre alkalmatlan, de a mesehősök mégis felkeresik, mert olyan vizet őriz, a mely vakságot gyógyít. Van különben fényes palotája, a mely messze tündöklék s benne soha sincs éjszaka. Tejpatak foly körülötte, a melynek partjain tündérnők hevernek szanaszét. Bent egyszemű óriások, hétfejű sárkányok és arany sörényű oroszánok őrködnek. A kút azzal a bizonyos csodavízzel a a palota egyik szobájában van, a kút felett álló trónusán szokott a tündérnő szundikálni; előtte asztal, rajta kalács és egy üvegben vörös bor, a mi az ivónak nagy erőt nyújt. A vállalkozó mesehősök ebből a kútból merítenek, ha ugyan hozzáférhetnek. Mint említém, a víz vakságot gyógyít s helyrehozza annak is a látóképességeit, a kinek az egyik szeme állandóan sír, a másik pedig nevet. Ez a szembántalom különösen a mesei királyokat üldözi, a kik valami nagyobb tragédián, vagy szerencsétlenségen mentek át.

A kút tündére szintén kútat őriz, a melynek vizével ha valaki megmosdik, fiatal lesz, mint a tizenkét esztendő gyermek. Erre a vízre is különösen a mesei királyok pályáznak, mint a szegény embebereknek a régi mesevilágban sem voltak különösebb kívánságai. A tündérnő neve különben *Sticlișoara*. Igen szép és kedves teremés, a ki maga iránt a mesehősök figyelmét fel tudja kelteni. *Stăncescunak* van egy igen kedves meséje (*Fântâna sticlișoarei*), a melyben egy király fél birodalmát igéri annak, a ki elhozza számára ezt a csodálatos vizet. Két nagyobbik fia hiába vállalkozott a nagy feladatra, minden eredmény nélkül tért vissza. A legkisebbik fiú sok csodálatos dolog után a kúthoz férközött, a mely körül mindenféle utálatos ocsmány hulló és másféle szörnyállat olálkodott. Csellel sikerült neki a kútból vizet meríteni és a mint visszafelé sietett volna, egy köröl ezt a felíratot olvasta le:

— A ki a kútból vizet merített, az már beléphet a réz-, az ezüst- és az aranyterembe is!

A mesehős úgy is cselekedett. A mint az aranszobába lépett, látta a tündérnőt arany ágyban feküdni, arczával felfelé fordulva, mélyen aludt. A belépő hozzája közeledett, ujjairól lehuzta a gyűrűket és ajakára édes csókot nyomott s azzal menekült. Az ijűt hiába üldözték, a sárkányok nem tudták utolérni. A tündérnő égeit a vágtyól megismerni a bátor férfiút; birodalmában kihírdette, hogy felesége kíván lenni annak, a ki kújából vizet merített. A mesehős csakhamar jelentkezett, megszerették egymást és összeházasodtak.

Az örökifjúságot biztosító ezen csodavívről már a Nagy Sándor, macedoniai királyról írt könyvben olvashatunk. Nagy Sándor paradicsomi útjában rátalált Ivánt királyra, a kinek lábainál aranyvízforrás bugyogott fel. Ebből a vízből kapott is ajándékba Nagy Sándor két palaczkát, a ki kérdezé:

— Mire való volna ez? Ivánt király felelé:

— A ki megöregszik és iszik ebből a vízből vagy megfürdik benne, olyanná lesz, mintha harmincz esztendősné volna és magának ezáltal örökifjúságot biztosít.

Nagy Sándor a palaczkokat szivesen fogadta, lepecsételtette; azok

gondozását egy udvaronczára bizta, a ki később a csodatevő vízzel megszökött.

Más hit szerint Nagy Sándor két udvarnője tette rá kezét a vízre, a kik örökifjú tündérnők lettek; egyik ezek közül Sticlisóra volna. Az életvíz forrása különben román felfogás szerint a mennyországban fakad.

A tündérnők között jelentős szerepet játszik *Arăpușca* is. Sorsa az, a mi rendszeren a tündérnőké szokott lenni, a mesehőstől legyőzetik és annak felesége lesz. Nagy hatalmú különben és a legyőzöttekkel szemben kegyetlen; a többi tündérnőnél is nagyobb ellenállást tud kifejteni, könnyen meg nem hódol. Természetét leginkább Popescunak *Arăpușca* című népmeséjéből ismerjük meg. Egy király halálos ágyán meghagyja fiainak, hogy a birodalom határait igyekezzenek minél jobban kitágítani, az *Arăpușca* országába azonban betörni ne merészkedjenek, mert nagy bajuk támad. A király halála után a három királyfi megegyezett abban, hogy megtámadják a tündérnőt még pedig az első esztendőben a legnagyobbik fiú, a következő esztendőben rendre a többi.

A legnagyobbik királyfi be is tört a tündérnő birodalmába és a palotába jutván, annak egy termében embereivel a terített asztalokhoz ült, evett, dorbézolt, majd kábultan az italtól mindnyájan elaludtak. Éjjeltájban gyönyörűséges tündérnő repült a terembe, kezében pallossal, szárnyainak suhogásától a katonák mind felriadtak. De vesztükre, mert a tündérnői pallos suhintására mindnyájan fává változtak át, a mit a tündérnő apró darabokra vagdalt fel, azután eltűnt. Így történt ez egy következő esztendőben a második királyfival is.

A legkisebbik királyfi két testvérénél azonban már okosabb volt, a mi itt is igazolja a mesei felfogást, hogy a legnehezebb feladatokat mindig a legkisebbik fiú szokta teljesíteni. A királyfi nem tartott harczosaival, nem lakmározott velük, hanem felmászott egy fára és onnan nézte, hogy a tündérnő hogyan aprítja fel rendre az ő derék katonáit, a ki végeztén munkáját, eltűnt. A királyfi a tündérnő után sietett, követte egészen a tengeliczek országáig, a hol azonban szemei elől eltűnt.

Senki sem tudta a királyfit utbaigazítani, végre talált egy sánta pacsirtára, a mely őt elvezette a tündérnő birodalmába. Itt megtudta, hogy a tündérnő ereje a pallosában rejlik. A pacsirta megtanította, miként lopja el a pallost, a mi a királyfinak nem csekély küzdelem után sikerült is. A tündérnő elveszti tündéri voltát; a feldarabolt hadfiakat és a testvéreket életre ébreszti; a tündérnő a legkisebbik királyfi felesége lesz.

(Kolozsvár)

Dr. Moldován Gergely.